

Basinkomst – ett instrument för rättvisa och hållbarhet?

När förslaget om basinkomst fördes fram i europeisk debatt i mitten av 1980-talet framstod det för många som en obskyr och politiskt utsiktslös idé. Under senare år har emellertid tanken om en allmän och villkorsfri inkomstgaranti väckt allt större intresse i det vetenskapliga samtalet. Samtidigt har den stått i centrum för pilotprojekt i olika delar av världen. I denna artikel introducerar jag centrala teman i denna forskning och argumenterar för att diskussionen om basinkomst har utvecklats till en värdefull inspirationskälla i debatten om den generella välfärdens framtid.

I en tidig kommentar avfärdade Jon Elster basinkomst som en politiskt dödsdömd idé. Den saknar, hävdade han, helt potential att knytas till en övertygande föreställning om social rättvisa eller att slå rot i en bredare social rörelse (Elster 1987). I svensk debatt har förslag om ”medborgarlön” med få undantag spelat en perifer roll och inte sällan förlöjligats som något stolligt, verklighetsfrämmande och arbetsfientligt (Janson 2003; Andersson och Kangas 2005).

I ljuset av senare års internationella forskning finns emellertid i dag skäl att återknyta till Elsters bedömning och ompröva den hållning han gav uttryck för. Jag ska här argumentera för att vi har goda skäl att bejaka ambitionen om en basinkomst åt alla men konstaterar samtidigt att de mer omedelbara implikationerna av en sådan vision återstår att utreda. Jag inleder undersökningen med en begreppsdiskussion och historisk bakgrund (avsnitt 1). Därefter utvecklar jag två argument för att förslaget om basinkomst är tilltalande och rimligt ur rättvisesympunkt (avsnitt 2 och 3). Jag vänder mig avslutningsvis till några av senare års praktiska erfarenheter med basinkomst och en diskussion om förslagets politiska relevans, med särskilt fokus på dess relation till ekologisk hållbarhet (avsnitt 4).

1. Vad är basinkomst?

Med basinkomst (eller grundinkomst) avses en allmän och individuell inkomst som, till skillnad från traditionella socialförsäkringar och försörjningsstöd, tillförsäkras varje medlem av samhällsgemenskapen utan behovsprövning eller krav på motprestation (Van Parijs 1992). Det ligger inte i denna definition något krav på att basinkomsten i sig ska vara tillräcklig för att täcka grundläggande behov. Den långsiktiga målsättningen hos anhängare av en sådan reform är emellertid vanligen att den ska kunna

SIMON BIRNBAUM

är fil dr i statsvetenskap och verksam som forskare vid Statsvetenskapliga institutionen och Stockholm Resilience Centre, Stockholms universitet. simon.birnbaum@statsvet.su.se

Tack till Niclas Berggren för värdefulla synpunkter. Denna forskning har stötts av FAS, genom projektet ”Generationella välfärdskontrakt i förändring”, Formas, genom projektet ”Regimskiften i Östersjön”, samt Mistra, genom sitt anslag till Stockholm Resilience Centre, ett tvärvetenskapligt forskningscenter vid Stockholms universitet.

arbeta sig upp mot grundnivåerna i etablerade socialförsäkringssystem. Därmed kan den möjliggöra att en rad andra överföringar (och/eller skatteavdrag) successivt ersätts, avlastas eller förenklas på ett genomgripande sätt (Birnbaum 2012, s 198–204).

Förslaget om basinkomst har en lång och ideologiskt vittförgrenad historia. Sedan 1980-talets mitt har dock forskning och debatt om frågan kommit att få en större mognad och precision, inte minst genom nätverket BIEN, med forskare som Claus Offe, Guy Standing och Philippe Van Parijs som initiativtagare och förgrundsgestalter.¹ Att varje samhällsmedlem bör anses berättigad till en resursandel utan några särskilda villkor eller motprestationskrav försvarades redan 1796 av Thomas Paine när han formulerade ett förslag om ett grundkapital till varje myndig medborgare. Att en sådan villkorslös resursrättighet bör ta formen av en löpande basinkomst (snarare än en klumpsomma, som hos Paine) föreslogs och motiverades utförligt i en rad texter av den belgiske tänkaren Joseph Charlier (den tidigaste utgiven 1848) och, i Storbritannien, av Dennis och Mabel Milner under beteckningen *state bonus* från 1918. G D H Cole, Bertrand Russell och James Meade är exempel på betydande forskare som förespråkade ett sådant förslag under första delen av 1900-talet (Cunliffe och Erreygers 2004; Vanderborght och Van Parijs 2005).

Idén om en garanterad minimiinkomst fick sitt första stora politiska genomslag i USA och Kanada under 1960- och 1970-talen, när en sådan reform förespråkades på bred front, vanligen i form av en negativ inkomstskatt. En negativ inkomstskatt skiljer sig från den renodlade basinkomsten på så vis att den successivt trappas ned i takt med att inkomster från andra källor ökar i stället för att utbetalas i form av lika belopp till var och en, fattig som rik. Denna skiljelinje ska emellertid inte överdrivas. I James Tobins klassiska förslag om negativ inkomstskatt tog detta formen av en *credit income tax*. Automatiska utbetalningar av lika belopp till alla – vad han kallade en ”demogrant” – eller en rättighet till inkomstanpassade överföringar till låginkomsttagare beskrevs här som två möjliga metoder för att förverkliga detta system. Han tycktes själv förorda den förra (Tobin m fl 1967, s 23).

Det fanns i detta skede en stark opinion hos många ledande ekonomer för modellens rimlighet som ett obyråkratiskt instrument mot fattigdom. Den förespråkades i olika former och med varierande förtecken av teoretiker med så skilda utgångspunkter som Milton Friedman och John K Galbraith (Murray och Pateman 2012). Sådana lösningar var vanligen konstruerade för att undvika mycket höga marginalskatter för låginkomsttagare och därigenom säkerställa att det alltid finns ekonomiska incitament för arbete i alla inkomstskikt. Samtidigt kunde man med en sådan enkel och icke-stigmatiserande metod effektivt nå ut till alla behövande utan långtgående intrång i enskildas förehavanden.

Detta breda nordamerikanska intresse för en garanterad minimiinkomst

¹ Detta nätverk grundades 1986 som Basic Income European Network men blev 2004 ett globalt nätverk som nu kallas Basic Income Earth Network; se www.basicincome.org (2013-08-02).

komst lämnade också vissa avtryck i Sverige, där den generella formen av inkomstgaranti (Tobins "demogrant") ibland betecknades som ett "allmänt folkbidrag" (Junestav 2004). Ordet medborgarlön fick sitt genomslag något senare genom den storsäljande danska pamfletten *Uppror från mitten*. I denna radikala vision förenades en "medborgarlön åt alla" med en form av social värnplikt som avkrävde var och en att under en period av livet utföra samhällsnödvändigt arbete av sådant slag "som många tycker är för tråkigt och rutinbetonat" (Meyer m fl 1979, s 123, 134). Idén om att knyta en garanterad materiell grundtrygghet till en sådan skyldighet hade även tidigare förts fram av Gunnar Adler-Karlsson (1977).

Termen medborgarlön kom dock senare även att beteckna villkorlösa former av generell inkomstgaranti, både i litteraturen (i böcker av t ex Erik Christensen (2000) i Danmark och Lasse Ekstrand (1995) i Sverige) och i politiska initiativ. Miljöpartiets partiprogram från 2005 tog exempelvis ställning för att alla ska vara garanterade en inkomst och noterade att det system man eftersträvade "kan kallas för en form av medborgarlön eller basinkomst".² På denna väg har det något missvisande ordet medborgarlön bitit sig fast i det svenska politiska vardagsspråket som en övergripande samlingsbenämning för alla former av generell inkomstgaranti.

2. Jämlika möjligheter: Rättvisa, tur och resurser

Att placera förslag om basinkomst i detta historiska perspektiv ger oss viss grund att ifrågasätta Elsters kategoriska hållning om möjligheten att mobilisera starkt och brett politiskt stöd för denna typ av reformer. En blygsam, garanterad inkomst ingick i den av Richard Nixon föreslagna *Family Assistance Plan* (ursprungligen presenterad 1969 men, efter många turer, slutligen avvisad 1972). James Tobin lyckades i detta skede av amerikansk politik även övertyga den demokratiska presidentkandidaten George McGovern att inkludera kravet på en heltäckande inkomstgaranti i sin (mindre lyckosamma) presidentvalskampanj 1972. Detta stora intresse för dessa reformförslag gav också upphov till inte mindre än fem olika experiment med negativ inkomstskatt i USA och Kanada, som har genererat en omfattande litteratur och vars resultat alltjämt debatteras (Munnell 1986; Widerquist 2005; Murray och Pateman 2012).

Ändå råder inga tvivel om att Elster hade rätt när han hävdade att det finns starka övertygelser om rättvisa, med djup förankring inom alla delar av den ideologiska färgskalan, som utgör ett betydande hinder för basinkomst som politiskt projekt. Är det inte i grunden orättvist att även arbetsföra personer ska kunna få sin försörjning tryggad (helt eller delvis) genom andras arbetsinsatser? Enligt den sk exploateringsinvändningen skulle en skattefinansierad basinkomst innebära att arbetsovilliga tilläts att utnyttja arbetare genom att orättmätigt dra fördel av deras ansträngningar. I Birnbaum (2012) undersöker jag grundligt de politisk-filosofiska dimensionerna

² Se www.mp.se/om/historia/partiprogram (2013-08-02).

av denna debatt. Särskild tonvikt läggs på två olika argumentationsspår för att motivera en basinkomst ur rättvisesynpunkt. Det första är ett argument om jämlika möjligheter. Det andra, som jag återkommer till i nästa avsnitt, är ett argument om social och politisk jämställdhet.

Argumentet om jämlika möjligheter finns skisserat redan hos Paine och Charlier. De knöt bägge idén om en allmän rättighet till en resursandel till det behov av kompensation som aktualiseras när kontrollen över jordens resurser på olika sätt privatiseras och andra därigenom utestängs från att dra nytta av dem. Det finns en betydande oenighet om i vilken utsträckning och för vilka syften det är legitimt att omfördela resultatet av enskildas arbetsinsatser. Men arbete skapar ingenting utan naturresurser. Till och med de mest inbitna libertarianer erkänner i allmänhet det godtyckliga i en ”först till kvarn”-princip för enskildas rätt att tillägna sig naturresurser och, i John Lockes efterföljd, att ett sådant ursprungligt förvärv av dessa inte får ske utan att lämna ”tillräckligt och lika gott” åt andra. En basinkomst har ur detta perspektiv lyfts fram som ett redskap för att kompensera för denna exkludering på ett icke-diskriminerande sätt. Varje person kan erkännas sin jämlika rätt till naturens frukter i en form som kan användas på det sätt hon själv finner lämpligt (Steiner 1994).

I denna anda har föreslagits att en basinkomst bäst finansieras med skatter på användningen eller ägandet av naturresurser (Steiner 2009) eller genom att statliga intäkter från naturfyndigheter (t ex olja och gas) förvaltas på ett sätt som garanterar varje samhällsmedlem en avkastningsandel (Widerquist och Howard 2012). Men kraven på en mer jämlik fördelning av naturresurser har också gett upphov till en växande diskussion om det ojämlika utnyttjandet av jordens ekologiska utrymme (*ecological space*) (Hayward 2006). Här ingår t ex förslag där basinkomst finansieras genom att de som överutnyttjar naturens tillgångar måste kompensera omgivningen i form av miljöskatter eller köp av utsläppsrätter (Casal 2011).

Naturresurser av olika slag är dock inte den enda kategori av tillgångar som är svåra för någon enskild person att hävda att hon gjort sig förtjänt av genom eget arbete. Hur ska man t ex se på alla de producerade resurser som har ärvts från tidigare generationer? Ingen har valt om man ska födas i en rik eller fattig familj. På sådana grunder argumenterade t ex Knut Wicksell för att det borde ”tillförsäkras enhvar, man äller kvinna, som icke på grund af särskilda omständigheter kan afvara den, att vid en viss tidpunkt i lifvet få uppbära en arfportion, en kvotdel af den samhälleliga förmögenheten” (Wicksell 1905, s 32).

Om den underliggande princip som motiverar sådana utjämningsambitioner är att *motverka slumpens spelrum i fördelningen av möjligheter* tycks det dock klart att vi i dag behöver en vidare och moderniserad föreställning om vilken typ av arv och gåvor som måste inkluderas i en sådan analys (Ackerman och Alstott 1999; Ackerman m fl 2006; O’Neill och Williamson 2012). Man behöver inte reflektera länge över omfattningen av och orsakerna till dagens globala ojämlikheter för att inse det absurda i tanken att ojämlika

utfall i första hand skulle bero på att vissa individer helt enkelt väljer att anstränga sig mer än andra.

Vad enskilda personers insatser ger för utdelning i form av ekonomiska resurser beror i utomordentligt hög grad på yttre omständigheter, såsom vilket teknologiskt arv och socialt kapital (teknisk infrastruktur, ackumulerad kunskap, institutionell struktur och informella nätverk) vi råkar tillgå, helt enkelt beroende på det sammanhang och den plats i det ekonomiska systemet vi har haft turen eller oturen att socialiseras in i. En mängd moraliskt godtyckliga omständigheter, såsom födelseort, modersmål, familjebakgrund, förebilder och nätverk påverkar i grunden våra utsikter att dra nytta av samhällets nedärvda produktionskapacitet genom att tillgå och varaktigt hålla fast vid fördelaktiga och stabila anställningar (Van Parijs 1995, 2009; Simon 2001; se vidare Birnbaum 2012, kap 4-5).

Även om ojämlikheter som härrör från olikheter i personers val och arbetsinsats har betydelse och måste lämnas utrymme i en fullständig rättviseteori kan ingen förneka att våra individuella vägval och prioriteringar alltid görs utifrån en plats i fördelningsstrukturen som vi inte själva har gjort något för att välja eller förtjäna. Förslaget om att finansiera en allmän basinkomst genom en effektivitetskänslig, förutsägbar och långsiktigt hållbar beskattning har därmed goda utsikter att undfly exploateringsinvändningen. Detta argument tar ju inte sikte på att omfördela utfallet av vad vi *gör* (dvs produktionsresultatet) utan att omfördela vad vi *får* (dvs den ojämlikhet i möjligheter som väsentligen kan hänföras till slump och tur).

3. Social och politisk jämställdhet

Jag tror att denna argumentationslinje om jämlika möjligheter har en viktig uppgift i en övertygande rättviseteori. Fördelningen av materiella resurser i form av inkomst och kapital och deras betydelse för människors möjligheter i livet har på goda grunder stått i centrum för senare decenniernas debatt om rättvisa och jämlikhet (t ex Rawls 1971; Dworkin 2000). Samtidigt finns en påtaglig ensidighet i de argument, hos t ex Hillel Steiner och Philippe Van Parijs, som uteslutande förlitar sig på en sådan resurscentrerad teorigrund för att rättfärdiga en allmän basinkomst.

Jag menar att detta gör dem både otillräckliga som jämlikhetsteorier och oförmögna att stödja eller precisera de mest kraftfulla argumenten för basinkomst (Birnbaum 2012, s 48-51, 135-141). För att kunna bedöma i vilken utsträckning ett samhälle uppfyller den sociala rättvisans krav kan vi inte endast se till det ekonomiska värdet av de resurser personer har utrustats med eller vilken frihet de erkänns för att använda "sin" andel på det sätt de själva finner önskvärdt.

Detta tar oss till det andra rättviseargument som tidigare nämndes, om basinkomst som ett redskap för att främja människors sociala ställning som jämlika (*equality of status*). Att ge personer så stort utrymme som möjligt att agera utifrån sina skilda preferenser är inte nödvändigtvis den viktigaste

eller mest akuta målsättningen. Detta beror inte bara på att vi först måste se till individens kapacitet att bilda sig välgrundade uppfattningar, reflektera och fatta väl avvägda beslut, genom att exempelvis uppmärksamma betydelsen av en god utbildning, ett rikt kulturliv och en rad andra välfärdstjänster. Det beror också, som John Rawls underströk, på att en större resursandel kan ha begränsat värde för oss om vi helt saknar tilltro till vårt eget värde som person, till värdet av våra projekt eller till vår förmåga att förverkliga dem (Rawls 1971, s 440).

Rawls argumenterade för att den mest betydelsefulla av alla ”primära nyttigheter” (som vi alla behöver oavsett olikheter i våra mer specifika önskningar och livsideal) tycks vara den *sociala grunden för självrespekt*. Under senare år har en rad tänkare, såsom Elizabeth Anderson, Philip Pettit, Amartya Sen och Jonathan Wolff, på liknande sätt argumenterat för den avgörande betydelsen av att varje person kan forma sina övertygelser och delta i det offentliga livet utan känslor av skam, eller överdriven undergivenhet och foglighet. Med detta värde som ledstjärna måste vi undersöka de reella möjligheter som står människor till buds för meningsfullt deltagande. Vi måste också bedöma utsikterna att på vardaglig basis erkännas (och därmed identifiera oss) som jämlikar och inte styras och ställas med som underåtar eller reduceras till objekt för andras nyckfulla önskemål och begär.

Sitter människor fast i auktoritetsstrukturer och situationer av exploaterbart beroende som hindrar dem att tala och tänka fritt? Tillgår de en social infrastruktur som möjliggör meningsfulla aktiviteter och vägar till erkännande, på arbetsmarknaden eller i andra sociala gemenskaper, och därmed en stabil och verksam grund för självuppskattning och självförtroende?

Ett sådant perspektiv understryker behovet av att se till hur det sociala skydds nätet samspelar med andra grenar av välfärdsstaten och informella sociala strukturer. Det blir då tydligt att en basinkomst aldrig i sig kan vara tillräcklig eftersom den inte på egen hand kan säkerställa ett sådant fundament. I de förslag där en låg inkomstgaranti förs fram som ett alternativ till välfärdsstaten (som hos t ex Friedman), och därmed innebär en urgröpning av många andra sociala rättigheter, skulle den snarast bidra till att rycka undan de sämst ställdas förhandlingsmakt. Samtidigt tycks en basinkomst på tillräcklig nivå, och i kombination med andra välfärdsinsatser, på flera sätt vara ett sällsynt lovande instrument för att konsekvent understödja vår kapacitet att stå rakryggade i sociala relationer och med stadig blick se varandra i ögonen.

Ett viktigt argument för denna koppling rör konsekvenserna av att vara helt i händerna på andra, säg en dålig arbetsgivare eller en kvävande familjestruktur, för att tillgodose basala behov. Detta argument utgår från konsekvenserna för vår ställning som jämlikar av att hela tiden strategiskt behöva förutse reaktionerna på vad vi säger eller gör från den eller dem vi är beroende av och den naturliga känsla av litenhet och vanmakt som är förknippad med sådana fundamentala maktasymmetrier (Lovett 2010). Kan

människor utveckla eller uttrycka oberoende uppfattningar och omdömen – i familjer, på arbetsplatser eller i det politiska samtalet mellan medborgare – utan rädsla för att grunden för deras levebröd ska ryckas bort? Eftersom basinkomsten är helt generell, individualiserad och fri från motprestationskrav kan den ge en effektiv *exit*-möjlighet och därmed på ett resolut sätt stärka möjligheten att säga nej till dåliga arbetsvillkor och nedbrytande relationer.

Samtidigt undviker den i sin renodlade form olika typer av fattigdoms- och inaktivitetsfällor som är förknippade med traditionella former av inkomststöd. Till skillnad från många behovsprövade bidrag avskräcker den inte arbete i olika former eftersom inkomster från andra källor, såsom inkomster från strö- eller deltidsjobb, alltid ger en högre disponibel inkomst (i stället för att leda till en nedtrappning av bidraget). Inte heller äventyrar den aktiviteter som gör att man inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande, t ex tidskrävande ideella insatser. Den kan därigenom bidra till framväxten av nya, mer inkluderande och tillgängliga vägar för samhällsdeltagande och socialt erkännande. En sådan trygghet kan ge en solid grund för rörlighet och eget företagande, eller fungera som ett indirekt anställnings- eller utbildningsstöd, genom att t ex bredda möjligheterna för oerfarna att få en praktikplats (Van Parijs 1995; Barry 2005).

Rättviseteoretiskt innebär denna betoning av självrespektens sociala grunder, och vår ställning som jämlikar i sociala relationer, ett viktigt avsteg från de teorier som uteslutande vilar på argumentet om jämlika möjligheter. Om vi med t ex Steiner och Van Parijs endast ser till friheten att leva mycket olika slags liv, och att ta ansvar för de olika val vi gör med vår individuella resursandel, inkluderar detta även skyddet för att på ojämlig grund gå in i relationer och livsprojekt som präglas av undergivenhet och underordning. Därför saknas i en sådan individualistisk föreställningsvärld grundläggande skäl för varför en basinkomst – en månatlig eller åtminstone regelbunden inkomstström – vore att föredra framför ett grundkapital. Den senare modellen innebär att människor får en eller ett fåtal klumpsummor att disponera fritt och ta ansvar för konsekvenserna av sina val, oavsett om de är ekonomiskt lyckosamma eller ödesdigra.

Om vi i stället anser att varje projekt för utjämning av möjligheter måste kompletteras med, och ibland balanseras mot, hänsynstaganden om hur en fördelningsstruktur påverkar social och politisk jämställdhet i nämnda mening verkar ett system för att löpande motverka ojämlikhet genom basinkomst vara ett långt mer tilltalande alternativ (jfr Pateman 2003). Till skillnad från ett grundkapital kan ju basinkomsten ge oss ett kontinuerligt skydd mot exploaterbart beroende. Även Van Parijs har för avsikt att förse oss med ett försvar för en löpande basinkomst snarare än enstaka klumpsummor (Van Parijs 1995, s 45–48). Av nämnda skäl saknar emellertid hans politiska filosofi teoretiska resurser för att tydligt förklara eller motivera varför.

4. Praktiska erfarenheter och politisk relevans

En långsiktig ambition om basinkomst må stå i samklang med principer om rättvisa men det medför inte nödvändigtvis att den också har potential att nå politiskt genomslag eller att den har uppenbar relevans också i en mer jordnära, realistisk och praktiskt sinnad diskussion. Även på denna punkt har dock åtskilligt hänt sedan den europeiska debattens barndom.

En låg basinkomst är sedan länge införd i Alaska och har över tid utvecklats till ett mycket stabilt och populärt fördelningsinstrument. Här har intäkter från olja utgjort huvuddelen i en fond (*Alaska Permanent Fund*) som sedan 1982 kommit att förse varje fast bosatt invånare (inklusive barn) med en individuell avkastningsandel. Utbetalningarna nådde sin hittills högsta nivå 2008 då detta individuella belopp uppgick till 3 269 dollar per person och år (Widerquist och Howard 2012).

I januari 2004 undertecknade Brasiliens dåvarande president Lula da Silva en lag med det entydiga målet att på lång sikt få till stånd en helt universell, individuell basinkomst till varje invånare. Det måste alltså sägas vara mycket oklart om *Bolsa Familia*, som hittills utgjort stommen i det brasilianska programmet mot fattigdom, kommer att utvecklas i riktning mot en heltäckande och generell stödform i linje med tidigare utfästelser. I vilket fall har den tydliga ambition om basinkomst som här finns på pränt skänkt idén legitimitet och kommit att bli en viktig referenspunkt i såväl nationell som internationell välfärdsdebatt (Murray och Pateman 2012).

Iran närmade sig oväntat en fullskalig, nationell basinkomst när man tog steget att fasa ut olika typer av subventioner som har haft mycket stor betydelse för många människors ekonomi (framför allt genom att hålla bränslepriser på en låg nivå). I stället infördes i december 2010 generella ”kontantsubventioner” till varje hushåll i landet (Caputo 2012). Andra initiativ som har uppmärksammats i senare års empiriska diskussion är de lokala experiment med en låg basinkomst som sju satts i Namibia 2008 samt tre pilotprojekt som har genomförts i Indien sedan 2010 med stöd från UNICEF och UNDP. Ännu saknas en samlad, vetenskaplig bedömning av dessa försök och deras konsekvenser. De många positiva effekter på exempelvis hälsa, utbildning, gemenskapsanda och ekonomiskt deltagande som har lyfts fram i media har dock bidragit till att dessa försök väckt stort politiskt intresse (Fernandez 2013).

Det återstår att se om nämnda initiativ förblir tillfälliga försök eller om de, som i Alaska, utvecklas till institutionaliserade och stabila former av basinkomst. Sammantaget för emellertid denna växande empiri med sig att förslag om basinkomst i olika former och i olika typer av ekonomier inte längre kan avfärdas som spekulativa och abstrakta skrivbordsutopier. Denna utveckling väcker också en förhoppning om att en mer nykter, erfarenhetsbaserad bedömning ska kunna bryta igenom de tjocka lager av såväl negativa fördomar som okritisk optimism som ofta omgärdar denna typ av förslag.

Det måste samtidigt konstateras att basinkomstens mer kortsiktiga praktisk-politiska roll i ett svenskt sammanhang i allt väsentligt är en upp-

gift som återstår att utreda. Eftersom en renodlad basinkomst på en nivå som tillgodoser grundläggande behov är kostsam är detta en uppgift som aktualiserar svåra avvägningar och målkonflikter (Birnbäum 2012, kap 7). Vi saknar här utarbetade och välbalanserade förslag om basinkomst för att omsätta de värden som åberopats till stöd för denna vision till mer konkreta, blygsamma reformsteg som är känsligt anpassade till en nordisk välfärdstradition.

När man i dag diskuterar basinkomstens roll i europeiska välfärdsstater är det naturligt att ta sin utgångspunkt i massarbetslöshetens återkomst och det växande sk "prekariat" som hankar sig fram mellan tillfälliga påhugg utan solid trygghet eller förhandlingsmakt (Standing 2011). Ur social synvinkel finns i dag all anledning att pröva rivaliserade förslag om den generella välfärdens framtid mot principer om jämlika möjligheter och social jämställdhet i den anda som här har skisserats. Det tal om personligt oberoende i förhållande till arbetsmarknaden och om frihet från behovsprövning och stigmatisering som traditionellt förknippas med ett sådant generellt välfärdsideal ter sig alltmer ihåligt och verklighetsfrämmande när så stora grupper står helt utan rätt till arbetslöshetsersättning.

En annan uppgift som ofta har knutits till basinkomsten utgår från behovet av att bemöta arbetslöshetsfrågan på ett sätt som samtidigt bidrar till att styra välfärdsstaten i grönare riktning. Miljöpartiet är det enda svenska riksdagsparti i vilket basinkomst under en längre period har haft betydande gräsrotsstöd och, som tidigare nämnts, har nått acceptans i officiell partipolitik som långsiktig "vision".³ I dag finns en växande insikt om de "planetära gränser" inom vilka våra ekonomier måste verka för att inte överskrida de kritiska tröskelnivåer bortom vilka plötsliga och i vissa fall katastrofala följder är att vänta (Rockström m fl 2009).

Så länge ett samhälles kapacitet att förse dess medborgare med social och ekonomisk grundtrygghet är oupplösligt förbunden med en form av tillväxt som sammantaget resulterar i ett växande globalt fotavtryck (Hayward 2006) finns dock utomordentligt starka hinder för att erkänna dessa gränser på ett djupgående och långsiktigt sätt. Hur ska vi i grunden "ha råd" att ifrågasätta miljöskadliga produktionsformer eller, mer generellt, resurslukande levnadsmönster om vi är direkt beroende av sådana praktiker för att i vardagen tillgodose våra mest grundläggande behov?

En basinkomst har i detta sammanhang lyfts fram som ett nyckelredskap för att lösa upp denna knut och frigöra våra mekanismer för inkomstfördelning och integration från hård konsumism och en materiellt expansiv ekonomi (Offe 1992; Christensen 2000). Ekologiskt sinnade ekonomer har t ex betonat basinkomstens potential för att möjliggöra frivillig arbetstidsförkortning och sabbatsår för överarbetade och, därigenom, utvidga möj-

³ Vid Miljöpartiets kongress 2013 genomdrevs med knapp majoritet att ordet medborgarlön skulle strykas ur partiprogrammet. Alltjämt står emellertid i avsnittet om ekonomisk trygghet (5.7) att "Vår vision är att alla som saknar inkomst ska vara garanterade ett stöd som går att leva på, oavsett vilken inkomst man har haft tidigare och oavsett orsaken till att man saknar inkomst", se www.mp.se/om/partiprogram (2013-08-02).

ligheterna att anställa ofrivilligt arbetslösa utan den miljöbelastning som tenderar att följa med en stadigt växande produktionsvolym. Samtidigt är förstås en välfungerande välfärdsstat, inklusive basinkomsten, helt beroende av en betydande arbetsvolym och av en mängd produktiva bidrag – formella och informella – i olika delar av samhällslivet. En koherent och attraktiv form av basinkomst måste därför knytas till en agenda som ställer sysselsättning i centrum, om än på nya sätt och i nya former (Vanderborgh och Van Parijs 2005).

Ett annat vanligt argument för basinkomstens gröna potential utgår från det faktum att miljöskatter innebär prishöjningar som ofta drabbar låginkomsttagare på ett orimligt sätt om de inte förenas med kraftfulla, kompenserande fördelningsinsatser. Denna koppling är väsentlig att uppmärksamma men samtidigt lätt att överskatta. Att uteslutande finansiera en basinkomst med hjälp av sådana skatter innebär ju att dess existens och rättfärdigande görs direkt beroende av miljöskadliga aktiviteter och därmed urholkas i takt med att miljöskatterna lyckosamt fullgör sitt avskräckande syfte (Birnbaum 2009).

Av liknande skäl framstår den mest väletablerade formen av basinkomst, i Alaska, inte som någon uppenbar förebild i strävan mot en grönare utformning av generella välfärdsstater. Att förlita sig på oljeresurser som finansieringskälla riskerar ju att medverka till ett ökat snarare än minskat folkligt tryck att tillåta utvidgad, miljöskadlig exploatering i syfte att nå en högre basinkomst. På samma gång illustrerar dock Alaska-modellen möjligheten och genomförbarheten av att placera kontrollen över olika typer av allmänningar, som ingen ur rättvisesynpunkt kan anses ha större rätt till än någon annan, i s k *stakeholder trusts* (Bollier 2006; Widerquist och Howard 2012). Lämpligt konstruerade ligger i sådana redskap en makt att varaktigt reglera och begränsa resursutnyttjandet för att säkerställa att de inte förbrukas av privata aktörer på ett kortsiktigt sätt. Samtidigt kan intäkterna de ger upphov till fördelas i en form som kommer varje samhällsmedlem till del, i dag och imorgon.

REFERENSER

Ackerman, B och A Alstott (1999), *The Stakeholder Society*, Yale University Press, New Haven.

Ackerman, B, A Alstott och P Van Parijs (2006), *Redesigning Distribution: Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*, Verso, London och New York.

Adler-Karlsson, G (1977), *Tankar om den fulla sysselsättningen*, Prisma, Stockholm.

Andersson, J O och O Kangas (2005), "Universalism i arbetslinjens tid: Inställningen till grundinkomst i Sverige och Finland", *Tidskrift för politisk filosofi*, vol 6, s 6–33.

Barry, B (2005), *Why Social Justice Matters*, Polity Press, Cambridge.

Birnbaum, S (2009), "Introduction: Basic Income, Sustainability and Post-Productivism", *Basic Income Studies*, vol 4, nr 2, artikel 3.

Birnbaum, S (2012), *Basic Income Reconsidered: Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*, Palgrave Macmillan, New York.

Bollier, D (2006), "Using Stakeholder Trusts to Reclaim Common Assets", i Paxton, W och S White (red), *The Citizen's Stake: Exploring the Future of Universal Asset Policies*, The Policy Press, Bristol.

Caputo, R (red) (2012), *Basic Income Guarantee and Politics: International Experiences and Perspectives on the Viability of Income Guarantee*, Palgrave Macmillan, New York.

- Casal, P (2011), "Global Taxes on Natural Resources", *Journal of Moral Philosophy*, vol 8, s 307–327.
- Christensen, E (2000), *Borgerløn: Fortællinger om en politisk idé*, Hovedland, Højbjerg.
- Cunliffe, J och G Erreygers (red) (2004), *The Origins of Universal Grants: An Anthology of Historical Writings on Basic Income and Basic Capital*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Dworkin, R (2000), *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Ekstrand, L (1995), *Den befriade tiden: om arbete och medborgarlön*, Korpen, Göteborg.
- Elster, J (1987), "Comment on Van der Veen and Van Parijs", *Theory and Society*, vol 15, s 709–721.
- Fernandez, B (2013), "Rupees in Your Pocket", *Le Monde Diplomatique* (engelsk utgåva), maj 2013, <http://mondediplo.com/2013/05/04/income> (2013-08-05).
- Hayward, T (2006), "Global Justice and the Distribution of Natural Resources", *Political Studies*, vol 54, s 349–369.
- Janson, P (2003), *Den huvudlösa idén: medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*, Arkiv, Lund.
- Junestav, M (2004), *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930-2001*, doktorsavhandling, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.
- Lovett, F (2010), *A General Theory of Domination and Justice*, Oxford University Press, Oxford.
- Meyer, N I, K H Petersen och V Sørensen (1979), *Uppror från mitten*, Askild & Kärnkull, Stockholm.
- Munnell, A (red) (1986), *Lessons from the Income Maintenance Experiments*, Federal Reserve Bank of Boston, Boston.
- Murray, M C och C Pateman (red) (2012), *Basic Income Worldwide*, Palgrave Macmillan, New York.
- O'Neill, M och T Williamson (2012), *Property-Owning Democracy: Rawls and Beyond*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- Offe, C (1992), "A Non-Productivist Design for Social Policies", i Van Parijs, P (red), *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a Radical Reform*, Verso, London.
- Pateman, C (2003), "Freedom and Democratization: Why Basic Income Is to Be Preferred to Basic Capital", i Dowding, K, J De Wispelaere och S White (red), *The Ethics of Stakeholding*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Rawls, J (1971), *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Rockström, J m fl (2009), "A Safe Operating Space for Humanity", *Nature*, vol 461 (24 september), s 472–475.
- Simon, H A (2001), "UBI and the Flat Tax". i Van Parijs, P (red), *What's Wrong with a Free Lunch?*, Beacon Press, Boston.
- Standing, G (2011), *The Precariat: The New Dangerous Class*, Bloomsbury, London och New York.
- Steiner, H (1994), *An Essay on Rights*, Blackwell, Oxford.
- Steiner, H (2009), "Left Libertarianism and the Ownership of Natural Resources", *Public Reason*, vol 1, s 1–8.
- Tobin, J, J A Pechman och P Mieszkowski (1967), "Is a Negative Income Tax Practical?", *Yale Law Journal*, vol 77, s 1–27.
- Vanderborght, Y och P Van Parijs (2005), *L'allocation universelle*, La Découverte, Paris.
- Van Parijs, P (red) (1992), *Arguing for Basic Income: Ethical Foundations for a Radical Reform*, Verso, London.
- Van Parijs, P (1995), *Real Freedom for All*, Oxford University Press, Oxford.
- Van Parijs, P (2009), "Egalitarian Justice, Left Libertarianism and the Market", i de Wijze, S, M Kramer och I Carter (red), *Hillel Steiner and The Anatomy of Justice: Themes and Challenges*, Routledge, London.
- Wicksell, K (1905), *Socialiststaten och nutids-samhället: Några socialekonomiska betraktelser*, Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Widerquist, K (2005), "A Failure to Communicate: What (If Anything) Can We Learn from the Negative Income Tax Experiments?", *Journal of Socio-Economics*, vol 34, s 49–81.
- Widerquist, K och M Howard (red) (2012), *Alaska's Permanent Fund Dividend: Examining its Suitability as a Model*, Palgrave Macmillan, New York.